

KISA KLASİKLER / 83

ARTHUR SCHOPENHAUER

Haklı Çıkma Sanatı

ÇEVİRİ: ANIL ALACAOĞLU

♥ can
klasik

ARTHUR SCHOPENHAUER

HAKLI ÇIKMA
SANATI

Can Klasik

Haklı Çıkma Sanatı, Arthur Schopenhauer

Almanca aslından çeviren: Anıl Alacaoğlu

Die Kunst, Recht zu behalten

Bu çeviride kaynak alınan basım: Insel Verlag, 1995

© 2023, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Eylül 2023, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 20 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Editör: Şebnem Sunar

Düzeltili: Melis Oflas

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak illüstrasyonu: Hediye Başkara

Baskı ve cilt: Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve Yayıncılık
San. Tic. Ltd. Şti.

Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No: 1/Z Beylikdüzü-İstanbul
Sertifika No: 28640

ISBN 978-975-07-6186-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

ARTHUR SCHOPENHAUER
HAKLI ÇIKMA
SANATI

DÜŞÜNCE

Almanca aslından çeviren

Anıl Alacaoğlu

♥can

Arthur Schopenhauer'ın Can Yayınları'ndaki diğerk kitabı:

Mutlu Olma Sanatı, 2019

ARTHUR SCHOPENHAUER, 1788'de doğdu. Tıp öğrenimi gördü, yeter sebep önermesi üzerine yazdığı doktora teziyle felsefe alanına geçti. *Die Weltals Willeund Vorstellung* (İrade ve Tasarım Olarak Dünya) adını taşıyan kitabı 1819'da yayımlandı. Kendi felsefi sisteminin bütün çerçevesini tek eserde topladığı bu çalışması, o yıllarda ilgi görmedi. Schopenhauer 1820'de Berlin Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. 1836'da *Über den Willen in der Natur*'u (Doğadaki İrade Üzerine) yayımladı. 1837-1839 arasında Norveç ve Danimarka bilim akademilerinin desteklediği iki yarışmaya katıldı ve *Über die Freiheit-desmenschlichen Willens* (İnsan İradesinin Özgürlüğü Üzerine) adlı çalışmasıyla birincilik ödülüne değer görüldü; *Über das Fundament der Moral* (Ahlakın Temeli Üzerine) başlığını taşıyan çalışmasıysa öne çıkmadı. Schopenhauer bu iki denemeyi 1841'de bir araya getirerek *Die beiden Grund probleme der Ethik* (Etiğin İki Temel Sorunu) adıyla yayımladı. 1851'de yayımladığı *Parerga ile Paralipomena* ise filozofa dünya çapında tanınırlık kazandırdı. Eserleri Fransızcaya çevrildi, çalışmaları ve felsefi sistemi üzerine daha sağlığında üniversitelerde dersler okutuldu. Schopenhauer ölmeden önce eserlerinin pek çoğunu gözden geçirdi. Filozof 1860'ta öldü.

ANIL ALACAOĞLU, 1989'da Akhisar'da doğdu. Ege Üniversitesi'nde Alman Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. 2009'da ilk kitabı *Üçüncü Sınıf Kadın*, 2021'de öykü kitabı *Başka Yasalar* yayımlandı. Alacaoğlu bugüne

dek Michael Ende, E.T.A. Hoffmann, Gustav Meyrink, Stefan Zweig, Joseph Roth, Frank Schätzing, Andrzej Sapkowski, Bodo Kirchhoff, Sibylle Berg, Sebastian Fitzek ve Elfriede Jelinek gibi yazarlardan çeviriler yaptı.

İçindekiler

Eristik Diyalektik	11
Bütün Diyalektiğin Temeli	23
Ekler	53

ERİSTİK DİYALEKTİK

*Eristik diyalektik*¹ tartışma sanatıdır, hem de *haklı* çıkacak şekilde tartışma sanatı, yani *per fas et nefas* [her türlü yola başvurarak].² İnsan *nesnel* olarak haklı olabilir

1. Antikçağ'da mantık ve diyalektik genellikle eşanlamlı olarak kullanılırdı, günümüzde de öyle. (Aksi belirtilmedikçe tüm dipnotlar yazara aittir.)

2. *Eristik* aynı şey için kullanılan, sadece daha sert bir sözcük. Aristoteles (Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, V, 28'e göre) retorik ve diyalektiği birlikte ele alır, bunların amacı ikna etmektir, το πιθανον; ardından analitik ve felsefe gelir, bunların amacı da hakikattir. Διαλεκτική δε εστι τεχνη λογων, δι ής ανασκευαζομεν τι η κατασκευαζομεν, εξ ερωτησεως και αποκρισεως των προσδιαλεγομενων [Diyalektik, tartışmaya katılanların soru ve yanıtlarıyla bir şeyleri çürüttüğümüz ya da kanıtlayarak öne sürdüğümüz bir konuşma sanatıdır] (Diogenes Laertios, age., III, 48, *vita Platonis*). Gerçi Aristoteles şöyle bir ayırım yapar: 1. Doğru çıkarımlara, apodiktik çıkarımlara varmanın teorisi ya da yöntemi olarak *mantık* ya da analitik; 2. Doğru ve geçerli sayılan ενδοξα, *probabilia* (Aristoteles, *Topikler*, I, 1 ve 12) yanlış olduğuna da (kendi başlarına) doğru olduğuna da kesin gözüyle bakılmayan ve bunun bir önem arz etmediği çıkarımlara varmanın yöntemi veya *diyalektik*. Ama bu, temelde haklı olsun ya da olmasın, haklı çıkma sanatından başka nedir ki? Bu sanat, meselenin özüyle ilgilenmeden hakikatin görüntüsünü elde etmeyi amaçlar. Yani en başta söylendiği gibidir. Aristoteles aslında çıkarımlarını az önce söylendiği gibi mantıksal ve diyalektik olarak ikiye ayırır; sonra 3. *eristik* ve 4. *sofistik* gelir; *eristikte* çıkarımın biçimi doğrudur ama önermelerin kendisi, yani özü gerçek değildir, sadece gerçek gibi görünür ve son olarak *sofistikte* çıkarımın biçimi yanlıştır fakat doğru gibi görünür. Bu son üç türün üçü de aslında *eristik diyalektik*e dahildir, çünkü hepsi de nesnel doğruyu değil onun görüntüsünü hedefler, hakikatin kendisiyle ilgilenmez, yani amaç *haklı çıkmaktır*. Sofistik çıkarımlarla ilgili kitap da (Aristoteles, *Sofistçe Çürütmeler*) ancak daha sonra tek başına basıldı: Diyalektiğin son kitabıydı.

fakat destekçilerinin gözünde, hatta zaman zaman kendi gözünde haksız çıkabilir. Mesela karşımdaki benim kanıtımı çürüttüğünde pekâlâ başka kanıtlar da bulunabileceği halde iddiam da çürütülmüş sayılır; elbette böyle bir durumda işler karşı tarafın lehine döner: Nesnel olarak haksızken haklı çıkar. O halde bir önermenin nesnel doğruluğu ile tartışmacıların ve dinleyicilerin onayıyla kabul edilen geçerliliği iki farklı şeydir. (Diyalektik, ikincisini hedefler.)

Peki bu nereden kaynaklanıyor? – İnsan soyunun doğal kötülüğünden. Eğer böyle olmasaydı, baştan aşağı dürist olsaydık her tartışmada tek amacımız gerçeği gün yüzüne çıkarmak olurdu, gerçeğin bizim ilk görüşümüze mi, yoksa diğerininkine mi uygun düştüğünü hiç umursamazdık: Bu önemsiz olurdu ya da en azından ikincil bir mesele olurdu. Ama şimdi asıl mesele bu. Özellikle zihinsel beceriler konusunda duyarlı olan, doğuştan gelen kibir, bizim ilk öne sürdüğümüz fikrin yanlış çıkmasını, karşımdakinin haklı olmasını istemez. Böyle olmasaydı herkes doğru bir yargıya varmak için çaba harcamak zorunda kalacaktı: Önce düşünmesi, sonra konuşması gerekecekti. Ancak çoğu insanda doğuştan gelen kibire, gevzelelik ve doğuştan gelen *hilekârlık* eşlik eder. Düşünmeden konuşurlar, iddialarının yanlış olduğunu, haksız olduklarını sonradan anlasalar bile tam tersiymiş gibi *göstermeye* çalışırlar. Doğru olduğu varsayılan önermeyi ileri sürerken çoğunlukla tek gerekçe olan gerçeğin menfaati artık yerini tamamen kibrin menfaatine bırakmıştır: Doğrunun yanlış, yanlışın da doğru gibi görünmesi gerekir.

Fakat bu hilekârlığın, artık bize bile yanlış görünen bir önermede ısrar edişimizin dahi bir mazereti vardır: İlk başta genellikle iddiamızın doğruluğundan kesinkes eminizdir ama şimdi karşı tarafın argümanı iddiamızı çürütmüş gibi görünür; ondan hemen vazgeçersek genellikle

sonradan haklı olduğumuzu anlarız. Kanıtımız yanlıştı ama iddiamızı destekleyecek bir kanıt pekâlâ bulunabilir-di: Sadece kurtarıcı argüman o anda aklımıza gelmemiştir. Bu yüzden içimizde, karşı argüman doğru ve ikna edici görüldüğünde bile onunla mücadele etme düsturu doğar, onun yalnızca görünüşte doğru olduğuna, tartışma sırasında aklımıza onu geçersiz kılacak ya da kendi doğrumuzun başka bir şekilde onaylayacak bir argüman geleceğine dair inancımızı koruruz: Böylece tartışırken hilekârlığa neredeyse mecbur kalırız, en azından kolayca baştan çıkarız. Anlayışımızın zayıflığı ve irademizin çarpıklığı da birbirini karşılıklı olarak destekler. Buradan şu sonuç çıkar: Tartışan kişi hakikat için değil, önermesi için savaşır, *pro ara et focus* [evi ve ocağı için] savaşır gibi ve *per fas et nefas* davranır, gösterildiği gibi aksi elinden gelmez.

Bu nedenle o an için gözüne yanlış ya da şüpheli görünse bile herkes kendi iddiasını kabul ettirmek isteyecektir.¹ Bunun için gerekli araçlar herkese kendi kurnazlığı ve kötülüğü tarafından bir dereceye kadar sağlanır: Bunlar günlük tartışma deneyimleriyle öğrenilir; yani herkesin kendi *doğal mantığı* olduğu gibi kendi *doğal diyalektiği* de vardır. Ancak bu diyalektik mantık kadar güvenilir değildir. Kimse kolay kolay mantık kuralla-

1. Machiavelli, Prens'e, komşusunun her zayıf ânını ona saldırmak için kullanmasını tavsiye eder; çünkü aksi takdirde onun zayıf ânını komşusu kullanacaktır. Eğer sadakat ve dürüstlük hüküm sürseydi durum farklı olurdu. Ama bu davranışlar karşı taraftan beklenemeyeceği için bunlara hiç başvurmamak gerekir, çünkü karşılığı iyi olmaz: – Tartışmada da bu böyledir: Karşımdakine haklı görüldüğü anda hak verirsem durum tam tersi olduğunda büyük ihtimalle o aynı şekilde yaklaşmayacaktır; daha ziyade *per nefas* [kendi çıkarına uygun olarak] davranacaktır. O halde benim de öyle yapmam gerekir. İnsanın kendi önermesine sempati duymadan yalnızca gerçeğin peşinden gitmesi gerektiğini söylemek kolaydır; ama bunu karşı tarafın da yapacağını varsaymamak gerekir: O halde böyle yapmamak da gerekir. Ayrıca karşı taraf gözüme haklı görüldüğü anda öncesinde enine boyuna düşündüğüm önermemden vazgeçmeye kalkışırsam bir anlık izlenimin cazibesine kapılıp doğrudan vazgeçerek yanlış kabul etmem çok kolay olabilir.

rına karşı koyarak akıl yürütmez ya da çıkarımlar yapmaz: Yanlış muhakeme yaygındır, yanlış çıkarımlarsa son derece nadirdir. Yani bir insanda doğal mantık eksikliği kolay kolay görülmez; diğer yandan doğal diyalektik eksikliği pekâlâ görülür: Bu, eşit dağıtılmamış doğal bir yetenektir (aslında eşit dağıtılmış olan aklın aksine hayli eşitsiz dağıtılmış muhakeme gücüne benzer). Çünkü sadece görünüşteki argümanlarla insanın kafasının karışması, aslında haklıken iddiasını çürütülmüş sayması ya da tam tersi sık sık yaşanan şeylerdir ve bir tartışmadan galip çıkan kişi bunu genellikle önermesini ortaya koyarken yaslandığı muhakeme gücünün doğruluğundan ziyade önermesini savunurken gösterdiği kurnazlığa ve beceriye borçludur. Doğuştan gelen, her durumda olduğu gibi burada da en iyisidir:¹ Fakat pratik yapmak ve karşı tarafı alt etmeye yarayacak ya da karşı tarafın alt etmek için en çok kullandığı yöntemler hakkında düşünmek, bu sanatta ustalaşma yolunda çok fazla katkı sağlayabilir. Yani mantığın pratik bir kullanımı yoksa da diyalektiğin olabilir. Bana öyle geliyor ki Aristoteles asıl mantığını (analitik) esas olarak *diyalektiğin* temeli ve hazırlığı olarak kurmuştu, onun için asıl mesele diyalektikti. Mantık, önermelerin yalnızca biçimiyle ilgilenir, diyalektik ise onların kapsamı ve malzemesiyle, yani içeriğiyle ilgilenir: Bu nedenle özel olan içeriğin incelenmesinden önce genel olan *biçimin* incelenmesi gerekiyordu.

Aristoteles diyalektiğin amacını benim belirlediğim kadar keskin şekilde belirlemez: Asıl amacın tartışmak olduğunu söyler ama amaç aynı zamanda gerçeği bulmaktır (*Topikler*, I, 2); daha sonra şöyle der: Önermeler felsefi olarak gerçeğe göre, diyalektik olarak ise görünüş-

1. *Doctrina sed vim promovet insitam* [Ancak doğuştan gelen yetenekler sadece eğitime geliştirebilir]. Horatius, *Carmina*, IV, 4, 33.

şe ya da takdire, başkalarının kanaatine (δόξα) göre ele alınır (*Topikler*, I, 12). Bir önermenin nesnel doğruluğuyla aynı önermenin geçerli kılınması ya da tasdik edilmesi arasındaki farkın ve ayırımın bilincindedir; ancak sadece ikincisini diyalektiğe atfetmeye yetecek kadar keskin bir ayırım yapmaz.¹ Bu nedenle ikinci amaçla ilgili belirlediği kurallara sık sık birincininkiler karışmıştır. Bu yüzden de bana göre ortaya attığı meseleyi tam olarak çözememiştir.² Aristoteles *Topikler*'de diyalektiğin kuruluşunu kendi bilimsel aklıyla son derece meto-

1. Öte yandan Aristoteles *de elenchis sophisticis* kitabında *diyalektiği sofistik ve eristikten ayırmak için çok uğraşmıştır*: Aralarındaki fark, diyalektik çıkarımlar biçim ve içerik açısından doğruyken, eristik ve sofistik çıkarımların yanlış olmasıdır (bu ikisinin sadece amaçları farklıdır, eristikte amaç haklı çıkmaktır, sofistikteyse haklı çıkarak itibara kavuşmak ve bu sayede para kazanmaktır). Önermelerin içerik olarak doğru olup olmadığı, her zaman için ayırımın temeli olarak alınamayacak kadar belirsizdir; en az emin olabilen tartışmacının kendisidir: Tartışmanın sonucu bile ancak güvenilmeyecek bir bilgi verir. O yüzden Aristoteles'in diyalektik kavramından aynı zamanda sofistik, eristik ve peirastik kavramlarını da anlamalı ve bunu *tartışmada haklı çıkma sanatı* olarak tanımlamalıyız. Elbette bunu sağlamanın en iyi yolu en başta haklı olmaktır; ancak insan zihninin doğası göz önüne alındığında bu tek başına yeterli değildir, ayrıca anlayış zayıflığı da hesaba katılınca kesinlikle gerekli de değildir: Yani nesnel olarak haklı olmaktan bağımsız oldukları için nesnel olarak haksız olduğunda bile kullanılacak başka hileler de vardır: Kaldı ki haklı olup olmadığımızı da neredeyse hiçbir zaman tam olarak bilemeyiz. Bu nedenle benim görüşüm, *diyalektiği mantıktan*, Aristoteles'in ayırdığından daha keskin bir şekilde ayırmak, nesnel doğruyu *biçimsel* olduğu sürece *mantığa* bırakmak, *diyalektiği ise haklı çıkmakla* sınırlamaktır; diğer yandan sofistik ve eristik Aristoteles'in yaptığı gibi diyalektikten ayırmamak gerekir, çünkü aralarındaki fark, nesnel ve somut gerçeğe dayanır, biz de bundan önceden keskin emin olamayız, Pontius Pilatus gibi "Gerçek nedir?" dememiz gerekir. – Çünkü Demokritos'un dediği gibi (Diogenes Laertios, age., IX, 72) *veritas est in puteo: εν βυθω ή αληθεια* [Gerçek derinlerde saklıdır]. Tartışırken insanın gerçeği gün yüzüne çıkarmaktan başka hiçbir amacının olmaması gerektiğini söylemek kolaydır; ne var ki gerçeğin nerede olduğu bilinmez: İnsan hem karşı tarafın hem de kendi argümanları yüzünden yanılıya düşer. – *Ayrcia re intellecta, in verbis simus faciles* [Eğer mesele doğru anlaşılırsa onu kelimelere dökmek kolaydır]: *Diyalektik* kelimesi genellikle *mantıkla* eşanlamlı kullanıldığı için biz kendi disiplinimize *dialectica eristica, eristik diyalektik* diyeceğiz.

2. Bir disiplinin konusunu diğerlerininkinden her zaman kesin olarak ayırmak gerekir.

Schopenhauer eristik diyalektik adını verdiği tartişma sanatını, köklerini Yunan felsefesinde bularak tüm yönleriyle ele aldığı bu çalışmasında haklılıktan bağımsız olarak sadece haklı çıkma yöntemlerini inceliyor. Herhangi bir fikrin ya da önermenin doğru olsun veya olmasın doğru gibi görünmesini sağlayacak 38 hile öne sürüyor. İnsanın doğasındaki kötülük, kibir ve hilekârlıktan doğan haklı çıkma arzusunu hem karşı tarafı hem de dinleyicileri ikna ederek gerçekleştirmenin yollarını açıklarken aynı zamanda bu hileler bize karşı kullanıldığında kendimizi nasıl savunacağımızı da gösteriyor.

Schopenhauer'ın 1830'da yazdığı ve ancak ölümünden sonra yayımlanan bu kılavuz, eline düştüğü ve onu layıkıyla kullanan okurun niyetine bağlı olarak hem soğukkanlılıkla tasarlanmış tehlikeli bir silah hem de muzip ve kıvrak bir zekânın insanlığa lütfu.

#kısaklasikler #almanklasikleri #diyalektik #insandoğası #tartışmasanatı

Kapak illüstrasyonu: Hediye Başkara

 can

canyayinlari.com | [f](#) | [t](#) | [t](#) canyayinlari

düşünce

ISBN 978-975-07-6186-7

9 789750 761867